

3) PSANÉ ÚTVARY DIVADELNÍ KRITIKY

Vymezení základních pojmů divadelní kritiky

- často panuje terminologický chaos → každá publikace nabízí vlastní verzi výkladu zkoumaných termínů!
- **pojem divadelní kritika** = obecné označení oboru, který se věnuje kritickému hodnocení a posuzování inscenací
- **termín divadelní kritika** = označení žánru, který má mnoho znaků totožných s **recenzí**

kritéria divadelní kritiky

divadelní kritik → jaká jsou měřítka, na jejichž základě má být schopný soudit umělecká díla?

- musí vycházet z prožitku estetické hodnoty díla a musí být vnímavým příjemcem díla (pak lze kriticky posoudit, co tvar narušuje, v čem jsou vady a nedostatky jeho skladby)
- musí hledat zdůvodnění svých soudů v analýze tvarových prvků díla, které je schopen při přijetí díla postihnout
- kritika = proces, který tvoří popis, analýza, interpretace a hodnocení
- měl by vše vyhodnotit odhlížející od své momentální subjektivní dispozice (odlišit vlastní předsudky vůči dílu a jeho objektivní vlastnosti plynoucí z esteticky hodnotového záměru)
- neměl by se na účet herců a režisérů předvádět → jeho objektivita závisí na argumentech, které pojmenuje
- jde o obor umělecké kritiky → organicky a nevyhnutelně svázán s teorií a historií divadla

základní znaky typické pro kritické psaní o divadle

divadelní kritika

- účelová záležitost → zhodnotí a popíše představení, někdy dospěje k pokusu o interpretaci smyslu nastudované inscenace + musí být aktuální
- s derniérou → se stává historickým připomenutím něčeho, co neexistuje, a pramenem pro badatele
- měla by o díle vypovídat X ne být jen osobním názorem recenzenta (hlubší analýzu je nutno doložit argumenty)
- je nenahraditelná pro rozvoj divadla a orientaci a kultivaci diváků → je svědectvím o dobové společenské a umělecké hodnotě pomíjivého divadelního díla
- je specifická → na rozdíl od ostatních druhů umění je divadlo živé umění a je také problematičtější inscenaci popsat (kritik obvykle zhlédne jen jednu reprízu, a to v určitém stádiu X ale ona se může dál vyvíjet)
- kritik obvykle bývá mezi umělci často neoblíbený → podle Zdenka Hořínka jde o tzv. kritický paradox: „*Divadelní režisér spolu se souborem herců po týdny a měsíce zkouší hru, zatímco kritik svoji recenzi uveřejní na dvaceti či třiceti řádcích. Pokud je záporná, rozhoří už ta kvantitativní nepřiměřenost výkonu tvůrčího a výkonu kritického.*“ → divadlo vždy přivítá kritiku kladnou
- čtenářská recepce kritických textů je odlišná → divák nepřiměřenost tvůrčího a kritického přístupu nevnímá a kritiku hodnotí podle toho, jak je napsána, případně konfrontuje názor recenzenta se svým zážitkem

divadelní kritika v tištěných médiích a na internetu

v současnosti publikum sleduje kritické texty o divadle především v denících a periodických časopisech → divadelní kritika je ale časově náročná záležitost, tak vychází relativně málo

- kulturní rubriky novin → vyžadují na rychlé informování, to ale kritickou práci omezuje ohledně formy, obsahu a často i úrovně (kritiky jsou psány z premiéry, kterou lze označit za ještě neplnohodnotné představení → kdyby byly psány z pozdější reprízy, kritika by hůře plnila funkci opory pro diváky a vedení jejich kritického úsudku)
- periodické časopisy → větší prostor
- internet → větší prostor pro recenze, není ale stále ještě tak dobře využit

autorské limity divadelní kritiky

nutno počítat s limity jednotlivých divadelních kritiků

- často se nedokáží oprostít od literárních vlivů (u inscenací se věnují hlavně rozboru dramatického textu a méně analyzují ostatní složky → to by nemělo platit)
- měli by mít zkušenosti s praktickým divadelním životem = vědět, jak inscenace skutečně vzniká (ale jen velmi málo kritiků to splňuje)
- měli by znát text hry/předlohy a rozlišovat mezi nedostatky, jejichž příčinou byl text, a nedostatky inscenačními

funkce divadelní kritiky

funkce je ovlivněné druhem média, do kterého kritik přispívá → zábavní, informační, sociální, politické a kulturní

- **informačně-orientační** → upozorňuje na fakt, že inscenace vznikla & informuje o základních segmentech inscenace (autor hry, jméno režiséra či herců...)
- **popularizační** → rozebírá a posuzuje jednotlivé aspekty děl, hodnotí jejich přínos pro divadlo a vyzdvihuje jejich estetické a umělecké hodnoty i myšlenkový přínos → čtenář obohacen o nové poznatky, rozšiřuje si vědomosti dané umělecké oblasti

- *esteticko-výchovná* → tříbí estetický vkus, umělecké cítění a posiluje kulturní úroveň (Eva Stehlíková: „*Kritika musí informovat širší kulturní veřejnost, reflektovat divadelní dění a vidět za hranice divadelní události, což je ovšem spjato s nutností mít jasná hodnotová kritéria, a to i v postmoderním divadle.*“)
- *persvazivní* → napomáhá v divákově rozhodování, zda danou inscenaci navštívit
- *edukativní* → usnadňuje interpretaci a pochopení představení
- *propagační* → média hodnotí, co je a co není kvalitní, propagační úloha v dnešní době není tak důležitá jako například na začátku 20. století
- *sociální, zábavní a historická* → vedlejší funkce, nejsou v prvním plánu

problémy současné divadelní kritiky

- v současné době je složité divadelní kritiku v médiích prosadit → zájem především o mainstreamové produkce X regionální divadla to mají těžší → dáno bulvarizací + za prostor v médiích se často tvrdě platí
- kritici omezení strategiemi redakcí → novináři píšící o divadle často pouze přepisují informace, které k jednotlivým inscenacím dostali na tiskové konferenci
- v českých médiích → působí jen velmi málo nových erudovaných kritiků (divadelní kritici ze škol téměř nevycházejí, pokud ano, jsou opatrní ve svých soudech) → není vytvořena nová generace kritiků, kteří by dokázali podávat zprávu o současnosti a byli by schopni pravdivě, poctivě a fundovaně zachycovat současnou divadelní tvorbu a v ideálním případě ji kultivovat
- současné divadelní kritiky → často zůstávají jen u popisu inscenace bez hlubšího rozboru či názoru

Jednotlivé útvary psané divadelní kritiky

divadelní recenze

- z latinského *re-censeo* = přehlížet, posuzovat či uvažovat
- v současném jazykovém povědomí = kritické posouzení (ocenění) odborného, vědeckého či uměleckého díla
- objevuje se v kulturních rubrikách novin, časopisů + také v rozhlasu či televizi
- text nevelkého rozsahu → informuje veřejnost (publikum a tvůrce) a představuje jí inscenaci
  - zabývá se dramatem + provedením inscenace (režie, scénografie, choreografie, kostýmy, herci, hudba...)
  - autor postupuje systematickým způsobem = kombinuje sloh informační s úvahovým + vychází ze zásad umělecké tvorby (má být poučen, aby mohl argumentovat → argumenty aspoň z části zamezí nepodloženému subjektivnímu názoru)
  - výstavba recenze = tvůrčí čin, potřeba najít podstatu posuzovaného díla (nejprve stručná úvodní informační část = název díla, jméno autora a další specifické informace + hlavní cíl = zhodnotit umělecké dílo)
  - zaměřuje se na hodnocení výrazně kladných či záporných hodnot
  - hodnotí, čím inscenace obohacuje divadelní umění, jaké místo zaujímá v rámci divadelní tvorby
- posuzuje dílo bezprostředně po vzniku a zachovává tradiční žurnalistickou nutnost aktuálnosti (oproti tomu divadelní studie má podobné rysy, ale může vzniknout po letech)
- shrnuje úsudek v publicisticky živé formě → zvláštní kombinace slohu informačního s úvahovým
- hodnocení je vždy subjektivní → recenzi je nutno vnímat jako osobní názor jedince, ale poučeného
- tzv. recenze přehledové (v rámci soustavného sledování inscenací jednoho souboru)

divadelní kritika v užším slova smyslu

- žánr vyjadřující názor na dílo
- má větší rozsah → a tak nabízí podrobný rozbor a rozsáhlejší zdůvodněné hodnocení inscenace
- nahlíží dílo z více úhlů → posuzuje jeho hodnoty, ozřejmuje důvody jeho vzniku, zasazuje je do životopisných, společenských nebo uměleckých souvislostí
  - stanoví fakta, která se kritikovi zdají pozoruhodná + tato fakta osvětluje a vykládá
  - dílo zevrubně rozebere, zhodnotí, úsudek zdůvodní a doloží
  - zjistí autorův přínos vzhledem k jeho předchozí tvorbě

glosa (poznámka)

- krátký polemický komentář s osobním pohledem, obvykle věnovaný jednomu tématu (naznačené v titulku)
- vyslovuje v podstatě jednu myšlenku (bez odstavců)
- tematika neomezená: uvedení jedné hry, reakce obecnostva, úroveň divadelního programu
- základní myšlenku logicky rozvádí a stupňuje (myšlenka je navozena v úvodu, případně názvu, pak se stupňuje a je pointována)
- glosa je tím účinnější, čím je kratší a vyhocenější
  - glosa vážná, bez satirického ostří
  - glosa satirická (polemická)

př. blog Nadivadlo <http://nadivadlo.blogspot.com/>

popis herecké postavy

- záznam herecova projevu → používalo se spíše dříve
- slouží jako pramen pro herecké monografie

kritický medailon, portrét

- úhrnný, koncentrovaný, systematický hodnotící obraz umělce (herce, režiséra, scénografa...)
- ne analýza celého autorova díla X pisatel vybírá
- obecná charakteristika nejdůležitějších děl + doplněna zevrubnou charakteristikou klíčových děl jeho tvorby
- odpovídá na to, v čem je podstata a význam
- stylisticky propojuje postupy publicistické a beletristické

kritický fejeton

- z franc. *feuilleton* respektive *feuille* [fœj] = lístek), či též poznámka pod čarou, v češtině také tzv. *podčárnik* → specifický publicistický žánr, obvykle používaný v tisku jako protějšek k hlavním článkům
- vtipně zpracovává zdánlivě nevýznamné, ale zajímavé téma a ukazuje všední věci v novém světle, přičemž je autor hodně subjektivní a vychází z vlastních zážitků

interview

- z francouzského *entrevoir*, přeneseno do anglického *inter* a *view*) → metodicky vedený rozhovor s cílem získat potřebné informace, používaný především v žurnalistice
- interview je také publicistický (někdy i zpravodajský) žánr
  - objektivní → získat z odpovědi znalce původní informace o dané problematice
  - subjektivní → aby čtenáři vedle odpovědí na otázky poznali dotazovanou osobnost z lidské stránky

anketa

- otázky a odpovědi na nějaké téma

zpráva

- přesná, objektivně podaná a podstatu věci vystihující informace o uplynulých divadelních událostech
- neobsahuje zdůvodnění soudů
- buď určena širšímu čtenářstvu (novinová zpráva – menší rozsah a všeobecně srozumitelné výrazy) x nebo pro odborný časopis (větší rozsah + odbornější terminologie)